

Oral History Kosovo

ŞERAFEDİN SÜLEYMAN İLE SÖYLEŞİ

Priştine | Tarih: 13 Ocak, 2018

Süre: 167 dakika

Mevcut kişiler:

- Şerafedin Süleyman (Konuşmacı)
- Ebru Süleyman (Görüşmeci)
- Donjeta Berisha (Kamera)

Sözel olmayan iletişimin transkripsiyon simgelem sembolleri:

() - duygusal muhabere

{ } - konuşmacı, bir takım işaretler kullanarak bir şeyi açıklamakta

Diğer transkripsiyon kuralları:

[] - anlamayı kolaylaştırmak için metne yapılan ekleme

Dipnotlar, yerellikler, isimler veya ifadeler hakkında daha fazla bilgi tedarik etmek amacıyla konmuş editöryal eklemelerdir

Birinci Bölüm

Şerafedin Süleyman: Babam zamanında ben ufak olurcez dert, dert buçuk yaşında cün bucün daha tam tarihini, ölüm tarihini dogum tarihini bilmem. Dert buçuk yaşında ufak olarak baba lezetine doymadım. Böyleçi ben, kardaşım Remzi, kızkardaşım Seniye üç evlat kaldık üksüz. Yetim kaldık.

Esçi Yugoslavya zamanında Versay Yugoslavyasında o vakit bilinirdi çi Yugoslavya dır Sırbianın, Hırvatistanın hem Slovenlerin. Diyer milletlerin haklari yokimiştir. Ozamanlarda hayat çok güç imiştir. Ondan evvel anlatıram kardaşımın dogum tarihini. 1925'inde, ben 20 Agustus 1929'unda dogmuşım. Kızkardaşım Seniya 1332 [1932] senesinde dogmuştır. Büle kaldık babasız. Hayat o zamanlarda çok zor imiştir. Büyük fukaralık, eğitim tarafından cerilik, çok cerilikte, meytepsizlik.

Ben o yaşta ta yedi yaşında doldurduktan zaman ilç hadımlarımı okul için meytebe yazıldım. O zaman meytepte okunuli din için. O konuyla mecbur dil imiştir ama evebeyinlerimiz babamız anamız en envela çocuklari o zaman çalışılı birincisi meytebe yazdırmak çünçi meytepte esçi Türkçe yazıları çalışırdık. İlç alfabe y orda alışırdık *elif, be, te, se, ayin, gayn, çe, ahir, cef*¹. Bazi süreler o zamandan beri cün bucün kullanırım. Dersler verbal olurdu. En fazla ezbere çalışırdık. Ama o meyteplerin ünemi idi çi terbiye tarafından temel verirdi. En evela evde ulicelere nasıl itaat etmek, nasıl ortalıkta danışmak, nasıl fenalık yerlerden korunmak. Büle çi birinci hadımlar terbiye hakkında o meytepler verirdi. Ondan mada Müslimanlık ve Kuran, Kuran'ı nasıl lazım kullanmak hayata büle çi beraber başka bilgilerle Kurani da unutmayalım ve oni alışalım.

Bızım var idi bi esçi evımız anlattım evımız bulunidi Meto Bajraktar'ın bitiminde bi dar sokak. En yakın akrebalarımız tutçi bagli hepımız idik. Banım bi taraftan komşım imiştir Sırpli obi taraftan acom abeyim İlyaz Ramiz çocuklariyle aylesiyle en yakın akraba. Ondan sonra colurdi Hacı Hasan Efendi. Var imiştir Avni Necat ailesi, Nazüç (anlaşılmay) Hanım. Aralarımızda bagli olurdi kapıcıklarle. O vakıtta umumi Priştine'de yerliler birbiriyle kapıcık tarafiyle komunikasyon yapardılar.

Bızım evde ne var idi, bir soba bir çüşk hem deyebilirim bir mutfak aşarçi kat. Ama mutfak büyük ocaklarle vela düşenik tahta, yok imiştir yer. Orda yapılırdi yemekler orda yapılırdi bütün işler ne düşerdi ne mecbur olurduk yapalım. Fukaralık büyük işsizlik her tarafta, yüzde seksen-seksenbeş yazı okumayı bilmezдық, böylece prosperi hakkında çok zor çok ağır cünler cecırdık. Kasabamız sokaklar

¹ Arap alfabeti harfleri

çamurlardan bogulurduk. Bu yollar şimdi ne cürisık ne zaman çalışım ceriye dogri çevrilem düşünceleri inanılmaz şeyler bu cün ne zaman yeni generacia çalışırdık anlatıralım inanmıyorlar çi üle hayat var imiş.

Ben mektepte nerde yazıldım mektep imiştir yakın eve cami, Sudi Efendi'nın Camisinde. Orda tutulurdi dersler zaten büle mektepler ekserisi camilarda yapılırdi yahut privat evlerdede.

Hocam Molla Maliç imiştir çok sert ama çok dogru. O vakit meytepte çim çalışmazdi ve cırışmezdi çalışsın o dersleri ne verilidi, çütek ta yerdi. Var imiştir bi hocamız da sopa, degenek ta kullanılırdi. Disiplin tutmak için dersleri kabul etmek için bazı defa kullanılırdi falaka. Falaka bi çeşit ağır idam. Ayakları sıkardılar bi degenekle, bir tahta hem bir demir hem ayagın tabanlarına şipkayle vururdi çi başka defa tekrarlamasın ve düşünsün çi mecbur o üdevleri icra etsın. Büle imiştir o mekteplerde umumi ama deyebilirım çi terbiye hakkında edukacia hakkında onlar çok yararlı imiştir.

Anlaşılı, en yüksek en mühümlü ders Kuran dersi imiştir. Nasıl lazım okumak nasıl lazım devam etmek. Sonra camida Ramazan aylari varimiştir dere mahalesinden bir çor hafuz ama hafuz tam manasiyle cüzel sesi ezbere bütün yasini okurdu. Ben o ne zaman ilk cününden Ramazanın başlardı okusun şey, yasini, beni seçmiş idi ben takip edem şeyde, Musafta nerde yanlışlay sezıntırem çünkü çor olduğuna, ama ezbere okurdi bitevi Kuran'ı, başından sonunaka Ramazanın ben düşük otururçe, düşük oturmak lazım imiştir var imiştir rale nerde musaf dururdu. Ve e şte bi misal olduğuna buni diverim sonra cami da teravi namazlari bunlari sıralı namazlar tutulurdi ben bi hanci çere çalışırdım cırırdım kılaym ama daha seyrek.

Ben bana kalsa anlattım o zaman içi hatme yapmışımdır ama verbal olduğuna ezber olduğuna çok şey unutuldi. İşte bucün deyelım bilmem eşçi Türkçeyi okuyam, a o vakit okuyabilirdim yazardım, unuduli, verbal olarak.

Şimdi ben andım o zaman fukaralık var idi kış zamanlari ağır cünler ceçırırdık. Peşin se o vakit kışlar da olurdi çok sert. Evlerde ekserisi aileler koftor kullanırdi ısınmak için. Bizim evde büyük soba, orda yüklükler var imiştir nerde eşiyalar koyulurdi, hamamcık, camlar aralık, o koftor yanay birden sündersen sonra sobalar donay. Yapardık şiritler çağıttan bulumaçla kapayalım o açık yerleri soğuk cirmesın ancak ısınelim, hayati ceçirelim. Odun pazarda alırdık, çüliler sali cünleri arabalarle cetırırdılar odun, bellekler biz derdik. Çok defa bellekler azer alırdık çi yetmeydi üdemek için. Çok defa vaki olidi yaş, koftori taçi yakaydık soba dumanle dolaydi. Büle çi, bir sözde ağır hayat.

Sokaklar nice ne anlattım çamurdan bogulurduk. O çamurlari yapan çok defa ne zaman büyük yagmur yagardi sular çak ortalıga orta Priştine'ye unionun ününe çıkardi çünçi o vakit var idi içi dere: Dere Priştevka, Dere Veluşa. Dere Priştevka celırdi kuzey tarafından, a Veluşa Girmi ormanlari tarafından. Bu içi derenın farki var imiştir çok daha hızlı çok daha sert Veluşa imiştir. Bunun Priştevka'nın daha cenış koritalari [dere yatagı] imiştir onun sulari kullanılırdi bahçeleri şey yapmak beslemek. Güney tarafi ve batı tarafi nerde imiştir stadyon, şimdi da nerde stadyon var imiştir bahçelik. Bahçe sahiplari dolaplarle [degırmen] sulari kullanırdılar bahçeleri suvarsınlar. Bahçede zarzavatlar hertürli. Nice başlarsın sogandan, paprikadan, dotmatezindan, bamyadan, orda yapılırdi, hem bayagi pazari onlar doldururdılar çendi mallariyle.

Bazi yerlerde deyelim şey tarafında, Tophane mahallesine ciderçez yapıldı nice bi hendek hem bi bazen, orda bazi defa çocuklar yikanırdık, serinlenelim yaz cünlerinde. Sonra ne eyliği var idi o derenin etrafta sügüt ağaçlar kavak ağaçlar havayı şenletirdi. Büle çi var imiştir hem ey tarafi hem zarar tarafi. Zarar tarafi ne zaman çıkardı koritadan etrafa herşeyi yıkardı bozardı. Çüprileri, çüpriler tahtadan, veç o kuvetli çüpriler dayanidi. Büle çi hem hayrını cürüdük hem bi tafatan zararını cürüdük.

Col zaman cit zaman Sosyalist zamanında Sosyalist sisteminde, çünçi sular zarar yaparken sokakları da çirledidi, kalidi çir kalidi bırlıklar sonra çok aileler çok şeyleri atarçe sulara onlar yayıldı, hem zarar cetirdi. 1984'ında bana kalsa hatırlayabilirsem içi büle dere kapandı bundan üturi zararlar durdurulsun. Ama o da büyük yanlışlık oldu. İyleştirecegine, bu yapacak yerine çare, çi dereleri korumak, cirildi daha yenlik tarafiyle çünçi lazım imiştir investicalar çok. O vakit belediyenin yok idi kuveti büle bi işlere cirsın büle çi Priştine kaldı deresiz.

Daha bi şey var idi çi sebep olidi Priştine sokakları çirlensın. Asçeri kasarnaları buçun çi univertzitet nerde asçeriya artileriya nisiyasi, ne zaman ceçerdılar kasabadan beycirlerle silahları taşırçe, beycirler çekiştirirçe topları şeyleri yolda brakırdılar çamur. O çamur smolnica [reçine]. O smolnica mecerim yapuşurdi nice lepak hem cünlerle payçlanamazdı sokaklar büle çi cündem sırasına coldi çi biz çare yapmak kasarnaları kasabadan uzaklaştırmak.

Ebru Süleyman: Aco bunlar hanci asçerler?

Şerafedin Süleyman: Efendim?

Ebru Süleyman: Hanci asçerler?

Şerafedin Süleyman: Hanci senesinde?

Ebru Süleyman: Ştebu asçerler çim?

Şerafedin Süleyman: Esçi Yugoslavya'nın, esçi Yugoslavya'nın asçerleri se daha ceriden sonra ne zaman biz kasarnaları çektik kasabadan attık periferiyaya. E sonra o kasarnaları NATO bombardir etti onlar da bozuldi asçeriya kolkti degiştı büsbütün vaziyet ama oldukça kasaba bişeylerden kurtuldi.

Ebru Süleyman: Aco düşeymi aklına Birinci Dünya Harbi, harp?

Şerafedin Süleyman: Birinci Dünya Harbi nasıl deyem ben yetişmedim cürem ama onun posledicalarını [sonuçlarını]o şeylerini ştebu esçi Yugoslavyada hissettik. Cençlere bi perspektiva yok idi, deym işsizlik, tek ne var idi bi üç dört degirmen, degirmende bogdayı mumuruz diyer şeyler ne çüylerde yapıldı orda ügüdüldü yapıldı un, mumuruz uni. O vakit evlerde en fazla mumuruz uni kullanılırdı. Mumuruz uniyle furunlarda mumuruz ekmekleri yapıldı bazi defa mumuruz pitesi spanaçle.

Sonra çok evlerde hayvanlar tutulurdi hayati tutmak için. İnek, koyun hele çeçiler en fazla, manda sütlerini kullanılırdi üyeler için biraz dışarı satmak için. O şeyde bizde da var idi bi inek. O inek bayagi süt verirdi. Kınaç olurduk yaparçe yogurt, yaparçe popara, ben kışkardaşım, kardaşım biraz daha aldırılmazdı daha ulice, ama büyük yardımda bulunirdi. Avlimız bayagi uzun biçimde sag sol ne bilem bi beş alti metre var imiştir orda inegi tutardık. Col zaman, sonra inegi da çektk başladık başka sistemle, çünçi hüçümet biraz daha ilerledi, dışardan süt alırdık, eh şte büle. Kasabamızda Sırplar'dan mada, Arnavutlar'dan mada, Türkler'den mada çok daha karışık azınlıklar var imiştir sonra kasabamızda var imiştir bayagi Çingeneler-Rom. Onlar mahaleleri imiştir şimdiki park kasabanın parki ne buluni şey, nasıl deyem (anlaşılmay)

Ebru Süleyman: Dört lulenin üstü?

Şerafedin Süleyman: Kuzey bubirisi ne idi?

Ebru Süleyman: Güney

Şerafedin Süleyman: Güney... Güney tarafi park en temiz yer yaşamak için en payç hava orda imiştir. Sırp Çingeneleri cene bu Proleter sokagında, o tarafta hem Haşkalilar var imiştir, onlar yari Arnavut yari Çingene ama hayata beraber diyer milletlerle çalışırdılar, işlerdilar. En fazla bu payçlık tarafından Çingene ailemi çalışırdi ama işlerini yapardılar. Sonra bir kısım Çingeneler elektrik sentrallerinin, tarafında eşçi elektrik sentrali demek Divan yolunun sonunda ne ceçerdi tren orda bi grup Çingeneler çendilerini daha fazla bilirdilar Türk, daha temeli daha terbiyeli daha okunukli. Çogi onlardan çalışırdilar postada ve diyer müheseselerde büle çi büle imiştir dagınık bunlar, bayagi çok var imiştir.

Ondan mada Priştine'de var imiştir Yahudilar. 1931'inde bir çizim ne yapılmış bir statistika, heme üçyüz yetmiş kusur Yahudi aileleri Priştine'de yaşamistir ama İçinci Dünya Harbi'ndan sonra çok az kaldı. Ve, Cermanlar ne zaman cirdi o familyalar da ne kalmış idi tüçettilar attılar logorlara [kamp] Cermaniya'ya, Austriya'ya. Babayle çocuği nice birinci represalia [ürnek cezalandırma] Taukbahçe'de üldürdilar tepeledilar Cermanlar. Buna nasıl deyem, tazdik etmek çi Yahudilar yaşamıştır Priştine'de Velaniya bayırında, Taukbahçe'ye karşı bayırda mezarlıkları kalmıştır. Bi kısım mesela Yahudiler için, ülenleri cümmek için Sırp mezarlığında da bir arsa ayrılmış idi. Sonra Yahudilar ne zaman Cermanlar colmadan ekselisi ürtülü-kapalı çarşıda düçanleri var imiştir. Onlar imiştir biraz daha okunukli daha meytepli bizlere bakıp. Bijuteria, manifaktura ve dicer zanatlar onlar bize biraz ne derlar, örnek olmuştur.

Kapalı çarşı bazı defa kullanılı süz kapalı çarşı-ürtülü çarşı. Kapalı çarşı olur veç, salte cırışinde var imiştir bi büyük kapi demirlerle. Ceceyle o kapi kapanırdi çi hırsızlar şeyler cirmesın bu tarafa. Düçanler çepenlerle kapanırdi. Sokaklar kaldırımle düşenirdi. Ama hayat orda çok diri imiştir. Alış veriş millet arasında. Cırışmeden evel bulunurdi vakıf dairesi. Vakıf dairesinde çalışırdi rahmetli Hafuz İsak, tanılık hoca efendi. Sahit berberın familyasından, babaları. Vakıfta Müsliman ailemi yazılırdi, orda bilinirdi her bi detal Müsliman milleti için. Bilhasa ne zaman ben cırıştım araştıram tarihini babamın, dogum tarihini ölüm tarihini, cün bucün, yaklaştım şeye *Bashkësia Islame* şimdi oldi *Bashkësia Islame*, araştıram bile bile çi vakıftan kalan dokumentler bulunur bişey, ama cevap ne idi? Dey "bitevi arşivay

şeyi, militanlar Slobodan Milošević'in yaktı, bişey kalmadı". Büle çi ordada ümüdüm çesildi çi bulam kaynakları ve tamamlayam dogum cününi ve ölüm cününi. Bir tahmin banım hesabıma cüre çikay çi 1936-37'sinde babam ülmiş hesap edirçez bu dert yaşı dert buçuk yaşı, üle çikay. Ama o da tam dil. 1943'ünde annem üldi. Üç aylık bi hastalıktan, sag tarafdand tutuldi. Çok çalışmaları yaptık bile İtalyan doktorlarını da cetirtirdık. Dayim çocuğı Abdurrahman Shala var idi bağlantısı İtalyanlarla. Onun tarafıyla en tanılık.

Anamın adı imiştir Behice. Bile, bücün kızımın adı, kalmış, koymışık onun adını. Çünçi ben, '49 senesından sonra evlendim. Evlendikten sonra birden bire aşçere cittim. Aşçerlığı yaptım Novi Sad'ta Voyvodina'da. Bir cece ansızına alırım telegraf haberini, ne var, dey ilç evladın kızın olmuştır soraylar ne ad koysunlar. Dedim, banım cüzel anamın ismini koysunlar. Anam Vıçıtırın'dan celmiştir, soyadlarını unudim. Çok akrebalar onun tarafından varimiştir Vıçıtırın'da. Hem tanılık Hacı Selim Efendi en başta olan hoca. Sabit Efendi, aileleriyle, çok uzun zaman bayramlardan celirdilar ziyarete. Biz cençler bilmezdiık tutalım bu bağlantıyı. Çok çabuklarda, üteden da güç ettiler Türkiye'ye. Varimiştir, Mazhar, o cene tutardı trafikayı tütünler, sigaralar nerde satılırdı, ştakalarle yürürdi. Şto vaziyette arada sırada colurdi ziyarete. Colsun, baksın, nolisık, napaysık, te.

Mensur, o da dayim, halamın toruni. Türkiye'ya güç etti, ütede parladi, inşinyerlık, yapı inşinyerlığı ütede yaptı. Onunle da bağlantı çesildi. Ne oldi, ne etti, sag mi, dil mi, bilmezsiık. Bu şeyler hep daha meytebe yazılmadan Sırpçe. Yedi yaşını yaptım, birden bire mecbur oldum yazılam şeye, ilkokula. İlk okul o zaman kanunle imiştir. Mecbur doldurdun mi yedi yaşını. O vakit meyteple çestim. Meytepler başladı kapansın. Hüçümet brakmaydı. Ama cene illegal olarak işlerdi privat evlerde.

Ebru Süleyman: Aco bu idi mi İçinci Dünya Harbı'ndan sonra?

Şerafedin Süleyman: Yok bu İçinci Dünya Harbı'ndan peşin, peşin.

Efendim, deym bu meytepler devam etti. Cene yasak şey ama privat evlerde. Ebeveynler çalışıdı her türlü o meytebi çocuklar çeçirsın. İş olmadıktan, ne olıdı, çocukları çok defa çıraklık, hizmetçarlık düçanlere, privatlara. Ben da o işi yapmışımdır. Berber zanatına cirdim, Usta Ahmet Kırna'ların, tanışık familya, onlar da güç etti. Cavit Kırna, Ahmet Kırna, Sait Kırna familya, uzun zaman ben orda çıraklık yaptım. Babaları Usta Kırna, Ahmet Kırna yaşlı idi, o bilidi yapsın ilaçlar çeşit hastalık içik. Ne zaman yüksek kanlık için. Orda çok şeyler cürdüm, primitiv olarak ama onun yaptıkları insanları ey oldurıdı. Başta bir boynuz, hayvan boynuzıyla kan toplardı, a maçınayle peşinat delerdi kan çikınsın. Sünnet yapardı. Žuga [uyuz] ilaçlarını yapardı çi testiye düşerdi çok defa taşıyam o pazar mahallesinden ortalığa. Düçanleri imiştir baş sokakta, Divan Yolun sokagında.

Sonra, bir yayam, çıraklık yaptım pastıçeride Pehlivan Pastıçeria varimiştir. Çok defa tatil zamanlarında, tatil ne zaman olıdı meyteplerden. Cıridim çıraklık yapam çikaram bi hanci dinar, okul harcamalarını, çitapları, defterleri satılmak için. O vakit kardaşım Remzi zanaat, terzi zanaati yapardı. Arkadaşıyla, Memduh Zehirle beraber onların da düçanı varimiştir Divan yolunda. Ama şte terzi işlerini yapardılar. Kardaşıma, Remzi'ye bayagi büyük yük düşti, bize, bizi meydana atsın, biz daha ufak, ben kızkardaşım Seniye.

Neydi daha interesant o zaman... Hah, yedi senelik Sırp lisanında, ilkokul. O meyteplerde hefted bir defa varimiştir ders din için. Colurdan bizim vakıftan ügretmenler, çim cidecek hanci okulda ders tutsun. Birer saat, içişer saat, Müsliman şartlarını, Müsliman şeylerini anlatırdılar. Legal olarak buni hüçümet bragırdı, çünçi programda, ilçokulun programında *vero nauka* Sırpçe derdilar demek din okumak için tutulurdi. Bile Globoderlerin bir kadın colurdi bize tutardi ders.

Sonunaka okulun Sırp lisanında. Ama ne olurdi o vakıt, ne zaman historiya, tarihçesi veridi, Kosova harbi ne oldi Kosova'da, 1838'ında, histori tarihinde çok defa Sırp'lar tarafından büyütüridilar yigitliğini Miloš Obilić'in Car Lazar'ın, Kraljević Marko'nun bilmemne. Biz onlari cütüremeydik, Müsliman çocuklar, o vakıt yokidi Arnaut şey, hepimiz Müsliman çocuklari. Türkler, Arnautlar bir olidik. O dersleri inat için çalışmaydık, onun için alidik minus notlar. Çok defa o ders sebep olidi, çıktıktan, dersten ayrıldıktan sonra olidi kapuşmak. Bi taraf Türkler, bi taraf Sırp'lar, ta celidi ebeveynler lazım idi intervencia yapsınlar, hem okula, müdüre ağlaşsınlar nasıl bozuli harmonia. Ben o okuli bitirdim ne derlar *shkëlqyeshëm*, Türkçesini o süzün bulamaym.

Col zaman, cit zaman 1941'inde Cermanlar coldi. İşgal ettiler Yugoslavya'yi, aynice Kosova'yi. Şimdi biz kaldık ayakta, aciba ne olacak? Ne bekleyeceksık? Ne hal şeyolacak? Şte memoria kiveri. Ben stedim cene dünem ceriye. O vakıt saglık tarafından da cüçlükler varimiştir. Çok bulaşık hastalıklar, yoksuzluktan, fukaralıktan, neadekuat-kvalitet yemeklerden. Bir hastane varimiştir, Dragodan bayırında, o hastane da Türklerden kalma. Hem poluklinika, klinika, şimdiçi belediye saglık evi. Zabitlerin, Türklerin evine karşı klinika bulunurdi. Pazara ciderçe sokak, karşıda klinika. Orda varimiştir tuşlar da, yikanmak için. Çim cirebilirdi, lazım imiştir baglanti olsun. Ben bikaç defa kullanmışım, yikanmak için. Çünçi hamam kapandı.

Hamam eşçi Yugoslavya zamanında işlerdi. Kadınlar için kuştan sonra, erkekler için sabale. Ben o banyoyi kullanmışım, citmişim. Kardaşım da Remzi da citmiştir. Orda varimiştir Ali Usta, Usta Ali, masaj yapardi, yikardi, kurnalar varimiştir, taslar aluminumdanda, bile bile bir ufak bazen varimiştir ama oni az kullanırdı. Fazla terlemek sobasi, yikanmak sobasi, ortada varimiştir çüşkler kafezlerle. Orya colunurdi çok defa yemeklerle, içkilerle, ortada şadırvan. Ama o da batar oldi, yıkıldı, cün bucün daha bilmeylar napacaklar. Bu yeni insanlar ne aldilar ele, coya yeleştırsınlar çok zarar yapmışlar o kalıntılara, çi bucün onların (anlaşılmay) [varligi] imiştir çok mühümlü. Duvarıda yazılar, nası deyem, cirtejer, bozulmuş ne zaman colmışlar bunlar temizlesınlar coya, daha fazla zarar yapmışlar.

E şimdi, bitirdim dert sene okuli, Cermanlar coldi. İlç defa Priştine'nın hayatında gimnaziye açıldı. Gimnaziye Sami Frashëri. O gimnaziye Sırp'lar yaptı hem bitirdi daha İçinci Dünya Harbi başlamadan, '40, 41'inde. Lefte bi büyük yapı olsun, şaşaydı, çikaydı bakalım nasıl. Bubi evler hep encik o eşçi çiremitlerle, şeylerle. Ama o hazır celdi.

İlç defa Arnautların hem azınlıkların haklari başladı seçilsin. Serbes başladı kullanılsın Arnaut bayragi ama Arnaut bayragi etraftan faşizmanın, nasıl deyem, (anlaşılmay) [nişanlari], faşistlerin balta imiştir, o *shqiponja* hem içi taraftan baltalarle, demek evet hakkın var ama bilesin çi faşizma yürütürü. Kuruldi protektorat, protektorat bi yeni hüçümet, başladı okullar açılsın, bütün Kosova'da, Priştine'de da.

Arnaut lisani serbest kullanılsın, çok adetler serbest kullanılsın, İtalya aşçeri şey, Cermanlar kısa zaman içinde teslim ettiler İtalya'ya, İtalya aldı devam etsin.

Ne oldi daha Cermanlar taçı idilar. Yapıldı logor, nerde univerzitet, univerzitetin avlisında. O llogorda yüz beş vatandaş Arnautluk'tan patara oldi bir cece zarfında. Niçin şey, Cermanlara karşı kalkıştilar, Arnautluktan cetirdilar orda şeyaptılar. Bu llogorda Priştine'den da varimiştir ne hayatını, bir kısmi hayatını çeçirmiştir tortura altında. Deyelim bizim arkadaşımız Raşit, Kocadişlerin Raşit, soyadini...Raşit Beytullah! Sait Zatriçi, Vehap Shita, Preşeva'dan da bi beş alti çiş, yerliler. Dayım Tefik Şala, annemin kardaşı, llogori yemiştir. Bir kısmi kaldılar, braktılar sag, sakatlari, onlar ne kivermiş hayat.

Hatır edim, Tirana'nın hastanenin direktori çolak imiştir, adını da bi yerde yazmışım ama hatırladım, o bizim evde üç ay çeçirmiştir ne zaman llogori braktılar, bunlari kiverdilar. Bunlari mecbur olduk besleyelim, payçlayalım, yıkanmamışlar şey. Bile bir kısa zaman içinde organize oldi kalanlar ve isteyenler dünsünler çendi vatan yerlerine, bu da bayrakle, kamyonlarla, şeye, teslim, dündilar çendi evlerine çendi yerlerine. Bule çi o llogor çok aci şey idi. Ceceyle bule duyulidi tüfeklerin sedalari, ne zaman patara yapaydilar. O insanlar ne patara edilecek, onlar açmışlar o kuyulari peşinat, açtıktan sonra bunlari da oraya sıralaylar. Sonra uzun zaman ordan o (anlaşılmay) çektilar. Protektorat zamanında daha ne var. Daha ne idi interesant. Hüçümet kuruldi.

İçinci Bölüm

Hem çok şeyler başladı ne derlar, teşvik olsun. İçinci Dünya Harbın kalantilari başladı millete bi entuziyazım yer aldı. Bir, hayır... Atladım... atladım, bu oldi açan Cermanlar cidey, açan kurtuluş oli.

Ebru Süleyman: Açan İtalyanlar coldi dimi?

Şerafedin Süleyman: Efendim?

Ebru Süleyman: İtalyanlar açan coldi.

Şerafedin Süleyman: İtalyanlar nerde müzey, orda dır ceneral ştaf İtalyanların. Her akşam İtalya bayragi kalkardı müzikayle onların himnasiyle biz çıkardık seyir bakardık. Sora onlar meyteplerde yaptılar bi organiza çocuklar için. Balilla, ufak piyonerler. Verirdilar birer ogırtaç hem birer taça onlar baglansınlar faşist partisına ufaklıktan terbiye şte dolaştırırdilar cezdirirdilar, nice eskurziyon biçiminde. Benda cirdim o piyonir teşkilatına.

Şimdi kardeşim çalışıdi terzi zanadında aynı zamanda Memduh ile beraber yazılmış idilar CRZ, sendikat teşkilatına. İşçiler orda çendi organizması var idi, ordan bi türlü başlay politik hayati. Bu kırk

sene zarfında stajım var kırk sene efektif; on dokuz cün hem üç ay ne zaman penziyaya çıktım. Deyebilirim yüzde elli, yüzde elli beş bi tahmin hayatım siyasetle bağlandı. Bütün işleri ileride ne yaptım, çeşit funksiyolar ceçirdim ama profesyonel işlerini da yaptım. Sağlık problemleriyle en fazla çalıştım.

Ebru Süleyman: E aco nasıl bağlandın İnci Dünyadan Harbindan sonra?

Şerafedin Süleyman: Eh şimdi İnci Dünya Harbi bittikten sonra, kurtuluş oldu, 19 Kasım ayında 1944'inde partizan kuvvetleri Bulgar aşçeriyle kasabaya cirdilar. Yari cecede biz eşçi evde bekleydik bitaraftan celsinlar. Büle dayımın kızları hazır edeydilar proleter bayragını, orakle çekiç, kırmızı bayrak. Ceceyle işleydilar bayragi hazır etsinlar çi yarın, obircün çıkmak karşılamak. Sabahın coli bir Božo Riçkin Sırpli kakalay kapiyi: “Komşi hade kurtulduk” bagrı sesle. Dedik Remzi'yle “kuku çetnignin biri, bu mi kurtuluş?” “Cit sen!”. Ama cittikten sonra biz hucum çikalım belediye ününe.

Belediye imiştir Çarşı Cami'si var, Çarşı Cami'sinin karşısında orda var idi bi samoposluga yıkıldı orasi, orda imiştir opştina. Sabahın çıkaysık koyduk kırmızı yaftalar {kollarını cüsteri} çi biz parti tarafi. Menduh'un evi ününde orda Bulgar aşçeri “dur”, durdutti bizi. Olmaz... More diverisik {cüsteri yaftalari kolunda}. Bi türlü kiverdi çıktık opştinaya. Opştina ününe ne çikalım, Sırplar ürenmiş. Sırp bayragi “živela sloboda, yaşasın kurtuluş”. Ne partiyi anmaylar yaşasın komunist partisi. Biz zehir olduk. Bunun için mi biz ümit ettik? Vay bizim için. Müslimanlar ekserisi kapandilar, kapilari kapadilar. Bulgar aşçerleri başladilar bozsun zulüm yapsınlar evden eve. Münafikçiler, Sırplar parmakle Müsliman evlerini diverirçe bunlara. Şte bir konkret misal: O cün, hercün orda toplandı millet opştina ününde, belediye ününde. Ne baksak yoldan süngilerle Bulgar aşçeri bi Arnavudi bağlamışlar çüliyi, tellerle ellerini cütürilar pataraya. O dakika Mustafa Hoxha Mylshevci partizan komandanti ve onun komiseri Karadag'li, beycirle hem maşinka ününde, beyaz taça plüs ama Arnavut bayragiyle.

O çok yardım etmiştir Priştine halkına. Topladı müzisyenleri davullar, defler, darabukalar milletin. Millet onun arkasına mahalleden mahaleye; açtırdı kapilari: “Çikın. Bizim da kazancımız!” ama o dakikta bu Arnavudi cütürürçeç durdurdilar masa ününde. Mustafa Hoxha Mylshevci soray “nedir o?” Dey “cütürilar pataraya mi, hapsanaya mi bilmeydik.” Emredi, dey “deyin o aşçere kiversin o adami.” Bulgar aşçeri dey “hayır biz partizan emirlerini çeşmezsık, bize emredebilir vetëm ceneral staf.” Çeviri maşinkay, bunlar adami verdi içi tanışığını cütürünü adami evine. Çekti o telleri. O vakit biz başlandı biraz dirilelim, bizim da var imiş dil imiş salt bunların. Sonra hercün mitingler. Mitingler mahaleden mahaleye ve bir atmosfera başka, insanlar kiverilsin. A bu (anlasılmay) ne kakaladi kapiyi oni payçladilar Veternik'te. Noldi filani Veternige citti. Veternik'te orda payçladilar düşmanlari ne araydilar olsun eşçi Yugoslavya sistemi.

Ondan evvel çocuklugumi ceçirmişim Pazar mahalesinde. Pazar mahallesi şimdi nerededir pazar. Orda en yakın arkadaşlarım cene bizim akrebaların çocuklari. Deyelim İlyaz abeyın çocuğı Mühedin, Şemsi biraz daha Remzi'yle ciderdi daha fazla. Üce kardaşı Necmi, halam çocuklari Kurteş. Kurteş, Parteş, Süleyman. Obi halamın çocuğı Kemal. Cene bubu halam çocuğı Süleyman, Şevki. Bunlardan mada İlyaz Haciaguş'ların ne idi ministar Albanya hüçümedinde ve Mustafa Haciaguş, kardeşi İlyaz Aguşun.

Unukalari Ali Aguş, Bürhan, Ridvan, Virdan ve kızkardaşlari Zeynep bana kalsa idi adi, onlarla birlikte büyümişik. Banım akrebalar çocuklari plus bunlar.

Niçin Pazar mahallesinde? İçeride nerededir şimdi pazar nerde eşçi şeyler satili, orda imiştir büyük bahçe. Armutluk, elma ve dicer yemişler İlyaz enefndinin ve Mustafa efendinin mali. Onlara yapılırdi. Hem cirış imiştir daraş, şimdi nasıl cirli pazara. Pazar imiştir ünde hem var imiştir bi yapı ürtili, orda pazar cünleri demek sallı cünleri pazar tutulurdi. Bogdayi, momoroz büle şeyler nedir yağmura karşı tehliçe orda satılırdi, a beride burda sonra yapıldi nastreşnicalar banım var resımlerım. O nastreşnicalar cene bülmeti; sütler, kaymaklar, turşilar bilmemneler orda çüyliler cetırırdi orda satılırdi ama umumi o sayılırdi pazar.

Hayvan pazari imiştir nerde Avala, daha dogrisi nerde dom, şimdi zabitlerin evi imiştir orda. Zahir Pajaziti o şeş aşarda, nerde şimdicek bilmem nedir o Unmik'in, orda imiştir cüzel yapı bazenle, zabitların evi. Oraya pusulayle cirebilidik. Ben çocuklar olmuştır, yetiştiler orda ikanırdık ciderdık ama alamazdi herçeş o pusulayi. Banım var idi privelegiyam mada bulidım funksiyalarda bana verildi.

Ebru Süleyman: Aco, İçinci Dünya Harbi'ndan sonra haçan kurtuldunuz...

Şerafedin Süleyman: Evet

Ebru Süleyman: Devam edebilirmisik ordan sonra nasıl haçan kuruldi Yugoslavya nasıl başladı degışsin herşey?

Şerafedin Süleyman: Ben anlatırmadım daha gimnaziye. Gimnaziyede 1946-47 okul sennesi ben gimnaziye bitirdim. Devam etmedim seçizinci sınıfa ka. Niçin? Kosova'nın faktorlari dogruıldilar bizim okul gimnaziye istekle, topladilar bizi cençleri. E ben cençlerin başkani idim okulda da, gimnaziyede. "Çim haber oli cünüli ügretmenlık yapsın?" Biz bi yigirmi-otuz çiş yazıldık. Bütün çüylerde açıldı meytepler, ügretmen yok. E ügretmenleri yetiştirmek için biz mecbur olduk çeştirelim meytebi devam etmek için, biz ne ayrıldık ne seçıldık cünülli, bir hefte sonra dedi hazırlanın kamyonle Prizren'e. Üç ay pedagoji kursu bize tutuldi nasıl ügretmenlık vazifelerini icra edelim. Benda o kursu devam ettim, bitirdim kursu, dündük kasabaya şimdi bekleysik kararlari. Bana coldi karar "Şerafedin Süleymani *po emërohet për mësus në katunin Petashnice*".

Yo yo dil o, o ilç ne tayin ettilar o çüyün adını unudim, oraya korktum cidem daha dolanidi bandalar, citmedim. Coldi içinci karar *katunin Rrufc, Rrufci vjetër*. Lipyan belediyesinde, Lipyan komunasında. Lipyan'dan bi içi-üç kilometro yayan cidili okula. Aldım *vendimi* bi kurul ne tayin olmuş meytebin, beklemiş beni (anlaşılmay) stacyonunda. Bilimiş haber oldi ne vakit cidecegim, bekley. "*Hajde daskal. Hajde daskal*" ama biz çomagayle cideysık, cideysık bi mezarlıklari ceçtik, "*Ku o bre aj katun?*" "*Edhe pak, edhe pak.*" Açan ştegadır şpat. Cittık bekledi çüyliler; "*Na ka ardh daskalli!, na ka ardh!*", dedim hayde. O cece karşılık, akşamlik hazır olmuş şeyler fulyalar, piteler, nerde ben yerleşeceğim. "*A nesër po shkojm në shesin e shkollës, me ndreç, me rregullu.*"

Yarındasi (anlaşılmay) başkani o *shkolski odmorun*. Colduk okula ne cürem?! Camlar kır düç, bankalar parça parça, kara tabla nerde işlenirdi yok, hucum millete temizleyelim, yeleştirelim. Bi türlü

yeleştirdik attık meydana, başladım devam çocuklarla Arnavutçe. Bi doksan üğrenci var idi. Birinci sınıf, içici sınıf, üçüncü sınıf, derdinci sınıf. Defterler yok idi almak üle sıralı. Tonlari yapaydık, çizeydık, şeyapaydık nerde notlari vereceksık bilmemne, ama bana şartlar hiçbitürli. “*Këtë javë me Mulla Shabanin*” orda yatacağım, bi çebe omuzumda. Yemegi, şeyi onda. Bubi hefte bubirisinde, bubi hefte yok nerde ikanam yok nerde payçlanam. A dersleri tutaym akşamle konferanslarda milletle. Hay anasını deym ne taksiratsız imiştir deym bu dayanılmaz. A millet beni çok sevdi. Banımla yemin. Coli *inspekcija* Shefqet Velihu tanılık bi isla insan imiştir, henız son senelerde üldi. Bakti prova şimdi soray çocuklari, içi cün sonra citmekten evel yazdı onun düşüncelerini. Super. Citmeden eve deym “*Shoki inspektor, kom dy fjalë: Unë me kto kushte ktu nuk rri. Mo, katunarët me ty po bojnë be. Ja thash unë jom shehërlë.*” Bu şartlarla ben devam edemem. Yok nerde payçlanam, yok nerde şeyolam, nasıl bilirsen beni burdan çek”. “Hayt hayt sen devam”. Ceçmedi bir hefte coldi bir karar, ceçesın *Rrufci i Rri*. Aralık *Rrufci i vjetër, Rrufci i ri* bilmem varmi bi kilometro ştüle bişey. Ama *Rrufci i ri* Karadaglılar. Okul, tam okul nasıl lazım olsun. Sırplar, Sırpçe. Ne araym be deym burda more? Mecerım oraya beş çüyden, Arnavut çüylerinden, Arnavut çocuklari oraya coli. Orda beraber Sırpların hem Arnavutların aynı yapıda. Ama verdılar bi oda, verdılar bi tüfek bulunsun her ihtimale karşı. Hala dolanidi bandolar Kosova’da.

Ebru Süleyman: Nedır onlar?

Şerafedin Süleyman: Onlar ne stemeydilar partizanlık, komunist sistemini.

Ebru Süleyman: Çim? Sırlarmi?

Şerafedin Süleyman: *Balli Kombëtar*, bu partılar Arnavutların po. Ama ortadada bi türli *ne logično* o direktorle kadın Vera Stanojević, kocasi daha evlenmemişidi buluşidilar, benden saklanidilar. Onunda uzun zaman o idi *upravitel* meytebin ama onunla çarpışidım sık sık, çünçi ben meytebin odalarını kiverdim toplantılar için. *Socijalistički savez*, cençler arada sırada toplanidilar, konferans. O kızaydı niçin çirleni meytep. Sonra lazım payçlansın bilmemne.

Nasıl bir cün coli bi çağrı. Birden haber olasın *oblasni komitet*, cençler yönetimi. Hem haber olasın, Lazo Razović var imiştir hem Refki Davut Prizrenli ama o da komitette üdenık funksiyonal. Benda yarındasi Priştine’ye ah dedım bu baş isla, bekleyim dairede. Daire nerde şimdi RTK. Cürdüm çi o “*znašlo, zdravo, mirë se je ardh*” bilmemne. “*Çka ka? Šta ima novo?*” ,“*Pripremi se ti*”. Kosara Balavanović, Ramadan Vranić’ın karisi Sırp. Ramadan evlenmiş idi bununle. A bu idi gazetar çocuklari yayını hem çüli yayını var idi yayınlar şeyde Radyo Priştine’de. Tahir Berişa Gilan’dan, Fahri Ferizović’tan. Biz beş çışı hem Drita Dobroshi. Bizim Dobroshi nice galiba bak neyeka mesel cidey. O Drita imiştir cüzel kız, kız ama tutkun. Beşimiz Beligrad’a. Neye bre? Üç ay kurs treynerlerin, yönetici ve cençlerin teşkilatını yürütmek için ileride. Orda en tanılık şahıslar, deyelım Boris Kidrić, Egber Kadlec (anlasılmay) büle firmalar bize ders tutardı. Orda da sırpçeyi daha temizledım. Oni da bitirdim.

Ebru Süleyman: Hanci sene?

Şerafedin Süleyman: Efendim?

Ebru Süleyman: Hanci sene bu?

Şerafedin Süleyman: E hanci senenin şimdi ştodur o 49'dan peşin. 49'dan peşin diyebilirim se tam bilmeym çünçi dündükten üteden şimdi ben başladım merak olam se belediye komitesinde, partinin komitesinde ben üdenik funksiyoner. *Agit Prop* sektoruni tutardım hem o sekretar kadrolar için. Seneler cidey, ben kalim orta okulle. Bi zaman beni var ezsın. 49'unda sonunda, açılı cene pedagoji kursu İpek'te. Cene orda hazır oli kadrolar okullar için, okullar durma yaylı, durma açılı.

Banım sekretar komitetin imiştir, demeyem cahil po krut. "*Partija misli o tebi.*" Dedim "*slušaj Miloš ostavi partiju, vreme prolazi. Ja hoću da idem da pohađam kurs da stićem kvalifikaciju.*" "*E idi pitaj Xhavit Nimanij.*" Xhavit Nimanij o vakit *bog batina. Dobro*, ben cideym Xhavit'a haber olim deym büle büle, "isteym cidem şeye". "Vala sanın için lazım sormak (anlaşılmay) Predrag Ajtić". Predrag Ajtić cene Đoko Pajković'le *pokrainski* komitedın en büyükleri. Predrag konuşurdi Türkçe, Prizren'li. Cittim ona deym büle büle, hayt more dey "Xhavit oynamasın hade cit", yazdım bi mektup citti İpek'e. Ben cene düneym Xhavit yaz deym, yazdi mektüp, aldım mektübi cideym İpek'e. İpek'te kurs hem Sırpçe hem Arnavutçe. Sırplar için Sırpçe, Arnavutlar için...

Ali Rexha direktor imiştir *gurbyan*. "*Çet letër ka dhënë shoku Xhavit. Po,po, për juve funksijoner gjithmonë intervenime. Thashë unë nuk di çka pe shkrunë, po m'ka thonë me dorrezu.*" Okudi orda demiştir buni al yeleştir. Dey "*nuk bon, gjysa kursit ka kalu, programi ka kalu, gjysa.*" Üç ay uzadi, yari program citmiş. Beni da başladı titreme alsın. A Radovanović direktori bitevi kurs pedagojinın. O tanaydi beni. "*Hajde Alija nemoj da se zezaš, daj çoveku.*" Ver cirem derse. Dey cit filan *klasa* diverdi hanci kata, "cir oraya professor oradır". Ben tak tak {kakalama işareti yapay}, Beqir Maloku.

O tanılık pedagog, tanılık professor bile vardır resmım onunle. "A, hayde Şeraf", o ummiştir colişim hanci *intervencija* deym "*shoku drejtor dërgoj si ndegjusë.*" "*O urdhëro*". Otururdi birinci raledede. Açan bakaym çimler var arkada. Oraya mecerim colmiş bütün o kadrolar sıralı ügretmen okuluni ne devam etmişlar Cakova'da. E onlarida toplamişlar nice bizi. Kurstan sonra onlari da dagıtsınlar çüylere. Orda dersler *akademski* çünçi onların bazlari var, meytepten colmişlar. Dedim kuku kompromis olacağım. Çıktım tenefuza, cenış tenefuza. Paralele orda, *klasa* paralele aynı yarım yurumlar nice ben; bitevi Kosova'dan "*O Sherafi paska ardh*" toplandık orda "*Sherafi erdh, Sherafi po kthehët*". "*Mo*" bunlar şimdi verdilar bi kuvvet *juni, juli, august* en issi aylar. Değıştirdım oldum benda *klasa C*, orda başka bi türlü dersler daha yavaş, daha temelli, cene biraz toparlandım. Ama düşünim nasıl idi şeyyapacağım o ne ceçmişlar bir ay kusur.

Onlar istirahat yapay ben kapanık klaslarda, yaz, oku, yaz, oku. Cirdım ştosuna, ama banım cenel hayatımda matematik hiç cütürememişim, fizika, kimya, hiç. Fizika, kimya cene veç bi profesor Mymin Jakupi Gilan'li, onunle var idi bi hesap bi çarpışma, daha okula cirmeden. O veri fizikay hem kimyayi. Hodnikta dolaşı. Ben yavaş yavaş yaklaşıım. "*Zotni Mymin*". "*A çka ka Sheraf?*" Thashë "*ti e din çë jom ardh ktu me përcjell mësimet.*" Thashë "*jom n'hall me kimi edhe me fizik.*" "*Hajde mëso mëso ti, mëso, mëso.*" Hesapta dedi sıkılma. Şimdi kolkaym, hepisi vermiş imtihanlari ben bir. *Dil drasë zezë*. Çıkaydım, çocuklar nice meytepte ne yapılır o şeytanlık. Haberım yok verdilar formlari, ben çabuk a o

kose yazay ŧte bakmay. “A u bo thom? Po po thotë”, a bakay, “mirë shko n’vend”. Bi ceçit not yazdi. ŧtüle ceçirmiŧim fizikay, kimyay.

Coldi (...) çikaym imtihana ŧimdilik bitevi dersler için. Olcün o komisyada nerde imtihanlar verli, colmiŧlar bunlar pokrainanın [vilayetin] faktorlari dinlesinlar. Ben ŧimdi lazım bubu derslerden mada historiyayi verim cevap. Orda da colur gazataci Rilindja’nın. Yarındasi gazatada çikay: “*Sherafedin Sylejmani ka ardh me vonesë në kursin pedagogjik, kurr ka dal me dhonë pregjegjet prej nga landa historisë mes tjerash...*”. Beni ŧimdi diktir aray o süzlerimi. Ben mektebi bitırdım *shkëlqyshëm* o kurs pedagogjigi. Onunle aldım diplomay, oldım *msusi diplomuar, i diplomum*. Dilyım ŧimdi yari, ŧimdi oldım bitevi. Bitırdım kursi, dündüm beriye. E, e ondan sonra ŧimdi lazım bakam podsetnigi.

Ne zaman dündüm aŧçerlıgımdan 51’inde, colurum colmam burda Türk halkının haklari baŧlamıŧ idi açılın. Taçi idim ben aŧçerlıkte bu mesele yeleşmiŧ. ŧimdi bekleylar aceba ben çendimi nasıl bildireceğim. Çünçi hep Arnautçe okudum, ümid ettilar ben devam edecem Arnavut cibi. ŧimdi lazım oldi alam *liçna kartaj*, aŧçerden celdim. Cideym (...) odsegin sekratarına Branko Ćurović imiŧtir adi. Dey “*Ovde nacionalnost kako da pišem?*” “*Kako da pišëš, Turçin!*”. En evvela orda bildirmiŧim ben neyim tamam, hoşuna coldi, ŧimdi ben *aurotitet* idim o vakıt.

Ema bu vazifey ne yapaydım nice sekretar çağırdılar dedilar “Sen bu işi var ise mümçünü bragasın, baŧlamıŧtır Radyo Priŧtine’de Türkçe misyonlar. Sen cidesin nice *krye redaktor i emisjoneve gjuhën turke*”. Braktım ceçtim radyoya. Radyoda ŧindi devam yayınlar Türkçe. Orda buldım, Selahattin Kelmendi. Beyfendi adam Priŧtine’nın. ŧimdi çabuklarda çocuklari içi çocugi üldi. O üldi daha erçen. Oraya ceçmeden çalıŧırdi elektro dairelerinde. Direktor idi Alush Gash tanılık 41’lık eŧçi savaŧçı. Onun da hoşuna coldi çi ben tayin oldım. Çünçi onlar hiç birisi Türkçeyi tutturamaydılar. A zanedilar çi ben ŧimdi çok çimbili ne yapacağım. Tebrik etti aylığı yaptı, bi ufak daire.

O daire bizim stanımıza karşı. Se biz sonra zamanlar oni unuttum diverem nasıl değıŧtırdık evi. Karŧımızda, karŧıda kuyna için predvicelenmiŧ zamanında açan yapılmıŧ o olmiŧ daire. Orda bi yazi maçınasi, bi ŧifonyer, bi masa, Selahattin, ben. Selahattin yapardi tercüme Sırpçe’den Türkçe’ye; Arnavutçe’den bilmem yapmazdi, Türkçe’den çevirirdi.

Çok defa mecbur oli cirsın spekaraya cirsın okusun haberleri Türkçe. Bikaç çere benda kakılmıŧım bilmeyerek ama o yazaydi isla, o tam eŧçi Türkçe okuydum haberleri. Ama bi sevda, bi istek heniz yeni başlaysık. Yavaş yavaş ben orda üç sene vazife yaptım. Arada kuruldi Türk Müzik Orkestrasi, Rasim Sali’yle ve onun grupıyla, Bayruŧ Kırveŧ, Adem Macula, ŧükrü Gırnataci o cene ŧey Rom. Sonra Kültür Sanatlar Cemiyet’in, Yeni Hayat’ın grupı, müzik grupı, onlar da bağlandi sıralı programlar başladi citsın, başladi ceniŧlensın. Türkçe hemen hemen yüzde yedi programda biz hisse alırdık. Sıralı haberler, çocuklar için ayrı yayınlar. Sonra radyo hemisyonlarını angajim edeydik dıŧardan. Daha tanılık arkadaşlari Süreya Yusuf, Ali Aksoy, Eyüp Safçi, Emin Mecihan, hele Enver Baki daha birçok öğretmenler okulların hepsini bağladık radyo emisyonlarına. Büle çi bayagi parladi program.

Nicededım üç sene ben o vazifeyi yaptım, ondan sonra başkalari başladi yürütürsün valla hatır edemeym çim aldi sonra teslimi. Coldi başka problem, cene beni çağırdılar. “Sen burda madatını

hemen hemen bitirdin. Sen lazım seçilesin cençler, Kosova cençlerinin başkanı". Yirmi seçiz yaşında idim o vakit ben başkan bitevi cençlerin Kosova'nın.

Ebru Süleyman: Hanci sene?

Şerafedin Süleyman: O sene, 1956 – 1957. Ama kısa bi zaman bir sene yaptık. Ondan sonra ne oldi? Hey... (cüley) Ben nice *Kryetari i Rinisë Kosovës* cittim Prizren'e *konferencija* cençlerin *rrethi* Prizrenin. Prizren'in kazasi. Katıldım selamlayacağı eyalet adına.

Birinci cün konferans yapıldi büle yapıldi kuştan sonra başlaydi *solemnet* selamlar şeyler, yarındasi daha *radno* düştü sıralar şeyler. Colilar belediye komitetine Prizren'in. "Şeraf araba hazır birden cidesin Priştine'ye". "Nasil bragam konferansi?" "Rica edeym büle emrettilar *pokrainski komitetten* hem haber olasin *oblasni komitede*". Hay anasını nedir bu?

O cün mecerim odborniklar *srezn* (belediye vekilleri) toplanmışlar lazım seçsinlar *srezn* (belediye) başkanini. Orda başkanlık yapardi Elhami Nimani, Xhavit Niman'ın kardaşı. Aynı *nosioc spomenice* ama o tahin olmuş generalni direktor en büyük preduzeçenin (şirketin) Beligrat'ta. O lazım üteye citsin, oni çim değıştirmek? Burda bunlar eyaletin, *srezn* faktorlari çimi koyalım? A alışkanlık olmuş idi çi bunlar ne tahin olur hep daima lazım olsun. Monapol, başka çimse colamaz. Olsun savaşıçi 41'lık , olsun karakteristiklari pozitif. Büle çi bulamaylar hem olsun neka ise yerli, kasabali. Bu elementleri bunlar hep kabul edirdi.

Coldum ben enem o sari yapı nerde şimdi *Ministrija e Arsimit*, nedir ortalıkta. Orda var imiştir bi büyük sala. Orda odborniklar toplanmışlar, dolanilar bekleylar nevakit başlayacak toplantı. Aynı zaman nerde RTK Dušan Mugoša, grupayle *srezn* hem pokrainın daha konuşilar çim. Çim, çim, çim? A millet bekley. Kolkar birisi der "Var teçlif, Şerafedin Süleyman!".

Hashim Mustafa, buni çimseye anmamışım, o çok kıskanç imiştir. "Jeste odličan je ali mlad, ne iskusan" Dušan Mugoša çeviri "Nekaje ne iskusan, bacimoga u vatru, akoje sposoban neka ugasi, ako ne nek izgori. Odluka pala." Colilar cene komplet salaya ben orda salada oturim dolanim "hajde počinjemu". Cirdik ben birinci raled Hashim'le. Hashim dey "Oldi". "Ne oldi bre?" "Duyarsın". Hiç banımla konuşmadan peşin kabul edim mi, yok mi. "Pe nisim".

Çikti en ulice bu procedurayle. "Pe hapim mledhjen e srezit, a ka kush propozim për përsednik?". Cah Arnavutçe cah Sırpçe {cüley}. Kolkta Stanoja Aksić, o vakit sekretar *sredski* komitedin, kuvetli adam hem çok inanirdi cençlere verirdi ünlük cençlere. "Unë ne emrën krejtve, bazë nenit, filan filan, o praviloya [kanuna] çüre kemi propozim Sherafedin Sylejmani, momentalisht osht në Prizren". Bilmeylar velam çi colmışım birisi "Jo jo këtu osht!". "Le t'qohët", kolkaym ayaga. Koridor dolli çok interesant var idi çim colacak. "A ka kush do një propozim tjetër?" "Nuk ka." "T'lutna kryetarin". Çikaym yukari. Cenç bre yigirmi seçiz-yigirmi dokuz yaşlarında. Cürmeym çimseyi aşarda. Basti karanlık. Ceçtim oturdum aldım o potsednigi [not defterini]. Teşekkür ettim, bikaç süz Sırpçe, Arnavutçe.

“Po kalojmë pikën e dytë”. Ben şimdi devam asbaşkan. Smajo Jusufi, eşçi kadar, ceçmiş çok şeyleri ekonomiya için o. “A ka propozim tjer?” “Nuk ka”. Hayde coldi yanımda oturi. “Po kalojmë pikën e tretë. Nën kryetari i dytë”, İçinci asbaşkan, Alexa Vuçinić bitane Sırtpan Ferizoviç’li. Se lazım idi kapılmak bittevi tereni. Oni da seçtik üçüncü az başkan, “Abdullah Hoxha prej Kaçanikut”. Oni da seçtik “me këto mbarum”. Verdik son. “A dëshiron dikush fjalë?” Fadil Hoxha: “Une”. Çikti Fadil. Detyrat! përgjegjsija! yapti deym kuku ne buldi beni {tutay başını}, işlememişim hüçümette! Olmadinada [ceçlik kollarında] dragi-drugovi orda yok çlan, paragraf düşeymiydi aklıma zakonlar [kanunlar], dedim kayam, yedim!

Bitti toplanti tebrik edilar, kucaylar bilmemne. A ben aklımda düşünim, more yırttik isla bu büyük mevki ama bu mevkide nasıl ceçirecegim? Elhami Nimani dikkat etti çi ben aldım korkiyle, bir هفته banımla dert cüz arası işlemiştir; verirçe moral. “Buni büle, buni büle, buni büle, sakın şey yapasın kolebi (çelişkili) olasın. Hiç, yürü var yanında yardımcıların. Korun bu büyüğünden odur megaloman!” Zaten onun zamanında yapıldi bitevi Kosovo Polje’de o obyektler. Priştino Graçanički Srez başlanırdi, Podiyeva’dan taçi Ceneral Yankoviç’e. Yigirmi belediye esnasında içiyüz ellibin hane, içiyüz ellibin nüfus, en büyük srez Kosova da. Bitevi Kosova da var idi beş srez. Mitroviça’da Kadir Reuf, Gilan’da Lazar Ivkov, Prizren’de Mehmet Maliç, İpek’te Aluş Gaş, Priştine’de ben. Ben en ceç.

Yarındasi gazatalar “naimlaği presednik sreza Kosova i Metohije” resimle süzlerle, bittevi Yugoslavya aldı. Hay anasını deym nasıl cütürecegim. Başladım ama soğuk kanle, yavaş yavaş. Buldum çimlere dayanabilirim, çimlere inanırım. Ne derlar ak yüzle bi bir sene ka üfterdım. Bi sene zarfında, bitmeden bi sene, coli emir Beligrat’tan “srezovi se ukidaju u Jugoslaviji”, ha dedim kurtuldum. Süney srezler şte institucion Shtetëror. Daha sünmeden ben devami teslim edim Smajo Jusufi’ya, o en uliceye. Deym sen devam et bitir. Kalmış idi daha bir ay mi ştüle bitsın bitevi mandat. Bana verdilar hediye yedi tane çitap İvo Andrić znak zahvalnosti çteşekür belgesi] sonra süzler, teşekkürler bilmemne, aplauslar çi ak yüzle bitirdim vazifemi. Bununle srezler kapandı, sonra dur ne colidi...

O vakit yigirmi seçiz- yigimi dokuz yaşlarında. Sonra ceçtim şeye, şimdi kalmayam vazifesiz, Eyalet Sosyalist Birliginde üdenik funksiyoner. Hem bi funksiyon nice sekretar cibi o şeyın. O vakit, başkan Sinan Hasani idi, o Sinani şimdi anşan çikti tradhtar çikti, yaptılar oni Allah Allah. Orda ceçirdim vallahi dur...

Üçüncü Bölüm

1963’e ka 30-33 yaşında. E ondan sonra belediye, Priştine belediyesine lazım seçilsın başkan. Çim olacak Đoko Pajković, Dušan Mugoşa bunlar hepsi, Priştine’den mecbur olsun kasabali çocuk. Kasabali kandidat. Konuşılar, devrişilar, şeyoldilar, sonunda cene bi çimse seçili beni anay. O odborniklar [temsilci/milletvekili] aplaus, Şerafedin Süleymani. Seçildim başkan dert sene 63’ten 67’ye ka. Orda yardımcı var idi bi ekonomist Božović, sonra Nexhat Karahoda sora daha daha, daha düşmey aklıma hepsi, yürütüreyim (anlaşılmay).

O vakit anayasada, anayasa ne cetirilmiş idi 74'inde Kačanik'ta ve ondan evel anayasada heryerde Türkler beraber oldi hakları Arnavutlarla, Sırplarla. Administracia beraber. O en iyi zamanda ben bulundum belediyede, ve çok defa toplantıları açaydım Türkçe, varlığımızı bildirelim. Ama en fazla Sırpçe hem Arnavutça olidi.

Neka hatır edebilim, neka bilim bayagi orda da, veç şimdi veç var idi biraz tecrübem, yok srezde yok bubir funkciyalarda, çok şeyleri alıştım. Bu işleri yaparçez ben aynı zamanda çendimi, nasıl deyem ilerletirdim hem bilgilerle seçildim. 73-74'nde de ne zaman mandat ceçti dert senelik, cene açıldı problem çim colacak Şeraf'ın yerine. Kasabadan bi çimse lazım cene bulmak. Hayt tübe düşerse aklıma, çim idi ne coldi benden sonra.

Ebru Süleyman: E aco nasıl değışti kasaba bu senelerde?

Şerafedin Süleyman: Efendim?

Ebru Süleyman: Bu senelerde kasaba nasıl değışti?

Şerafedin Süleyman: Priştine. İçi mesele en mühimi taçi idim başkan. O senede belediye faktorları açtı bi ağır mesele Priştine'nin suyu yok. Dere yok. Priştine yayılı, hem *numërikisht* hem *fizikisht*. Onun için Kosova'nın, *kryeqyteti* nasıl denili?

Ebru Süleyman: Başkenti

Şerafedin Süleyman: Mitrovicaya ceçsin. Mitroviça'da var İbar, su, hem daha ceniş. Başladılar tayin etsınlar yapıları nerde olacak parlament, nerde olacak. Biz Priştineliler kaldık asıkta. Biz bi karar cetirirsık belediyede, bi ekipa ekspertlerden. Dolaşalım bitevi Yugoslavya'yi bulalım ekspertler, colsunlar bize bulsunlar çare su için. Dolaştıktan sonra, coldi bi tanılık Hidro, unudim terimleri, ştebu ne meşgul oli sularle, araştırmalarle. Toplantı, bitevi funksiyonerler kasabanın o toplantıda. Bu verecek şimdi raport. Nasıl, ne.

Var idi üç varyanta. Biz yapmış idik peşinat, ona teklif edelim bakalım ne dey. Dedik Gırmi'nin sularını toplamak. Yapmak göl hem o sulari kullanmak, birinci varyant. İçinci varyantta Llap Dereyi çevirmek Priştine'ye. Llap şeyde Podu yeva tarafından. Ama oni yapmak lazım bayrı delmek. Tunel nerde lazım yapılsın büyük investicyalar, nerden para. Üçüncü varyant, Graçanka potok, Graçanica'da, o olsun kaynagi,şeyin, suyun.

Bu ekspert dey "Gırmi olmaz, Gırmi'dır *gëlqëror*, çireçli. Su kaybolur, durmaz, cene olur problem. Burada çim size bulacak buka inventicya yapasınız. Onun için çıkış Graçanka". Biz dedik Graçanka potok. Dey "Biz en az hasab edeysık, başta orda hesab edeysık yağışları, kışın ve yazın yağışları hem kışın karlar, var su, hem karlar düşey". Dey " İçi sene zarfında gül dolmazse benyım hazır verem hesap". Aldi üzerine, a üle mi, üle.Karar. Başladı yapılsın *penda* [baraj]. Başladı sular toplansın, şey olsun. Vallahi citmedi üle, bitevi doldu oldi su. Şimdi coli cene buluşısık, pratedısık [takip edısık] noli, nasıl cidey. Dey su var vafir, yeter mi.

Priştine idi o vakit 200.000-250.000 nüfusa ka var bol bol. 812 litre sekonda su. Açıan doldi, oldi, kiverildi göl oldi o manifestacya, şey sevinmek. Pokrayinanın bunlar el kaldırdi Mitrovica'dan dünyeyar kalilar Priştine'de. "Priştine kalsın nice imiştir". E sonra başladık biraz şaka aramızda. Ben soraym o herife, injiniyere, deym "Göl madam oli, hem oldi, kullanılabilir mi turizma için?" "Niçin yok". Deym "İnsanlar ikenabilir mi?" "Ne demek". Ama dey "Priştineliler bilmez yüzün, bogulurlar". Bi defa ne derlar (anlaşılmay) konuşmalarda. Hem col zaman cit zaman bitevi kasaba başladı şeyden Graçanka'dan. Cün bucün Graçanka.

Ey ama arada Priştine çok büyüdi. Hem *fizikisht* hem *numërikisht*, beş misli alti misli se ne imiştir Priştine. Cene araştırmalar devam olsun, o devamda to Mustaf Hoxha Mylshevcı ne diverdim, o cene o tarafın bitevi *kodralari*, bayırları bili ezber. O hem bi Krstić injiniyer sular için o şeyde eyalette, hem ben bi gazikayle cideysık şimdicek o yollarda nasıl diktiredi Mustaf Hoxha. Ciktık Orllat'a yukarda çüye, o Krstić dey "*Posle par godina videćete ovde čamci*". "*Ajde more nemoj da zezas*" deym. Başladık deyelim alay yapma, dey "*Ja predpostavljam, tako će biti*". Cel zaman cit zaman, kuruldi içinci göl Batllava. Bule çi cene kuvetleştirdi, kapasitedi suyun kasaba için. Cene bucünçi cünlerde problem suyi gündemde çünçi hem kasaba büyüdi hem müheseseler kullani çok, bule çi neka bilim bunlar da yapaylar araştırma daha yeni kaynaklar bulsunlar da colmasın krizaya nice biz ne colduk o senelerde.

Tebu yenilikler başkan içez. Sordilar daha gazetacılar: *Me çka mundësh mu krenu për punë që i ke kry?* *Thash, për çështjën e ujit që i kemi zgjedh. Çashtja dytë, aprovimi i planit urbanistik. Me vitin 53.*" O seneye ka Priştine'in plani yok imiştir. İşlenilirdi parçe parçe *enti ndërtimtarisë*, bunlar fazla var imiştir Vojin Karadžić injiniyer, şey yapılar için hem Nastrić. Bu içisi yürütürürdi. O Karadžić imiştir has Priştineli. O Priştine'nin sevdiği, sevdalığı var idi hem say çalışıdi her türlü versın yollar çıkış parçe parçe bakar, taçine olur bi yeni plan. Bu yeni plan yapıldi. 53'ünde Gırmı'da yapıldi seramoniya sevindik şey. O injiniyer ne yaptı plani Partonić, injiniyer Beligrad'tan, o idi autor. E ama ne zaman başladık plani şey yapalım başladı boşluklar, noksanlıklar, yanlışlıklar.

Ama general olarak o yaptığı çıkış, o zaman başladı yıkıntılar. Esçi şeyleri yıkmak, yıkmakta kriter yok idi, çok bi mühümlü şeyler, işte deyelim Lokaç Camisi yıkıldı. Katolikların ufak klisesi ne var idi Panađurište'ye ciderçe yıkıldı. Sonra çok bi yapılar ne lazım idi korunsun nice kalinti çeçmişten, plan üzere yıkıldı. En mühimli cadde kaldı dar. Lazım idi olsun çok daha cenış. Bütün bu şeyler açtı yeni problemler.

Yapıldı bi toplantı nerde katıldı eyaletın faktörleri. Belediyenin Bashkim Fehmiu urbanist arkitekt. Kardaşları, üçbile kardaş, hepsi üldi ama Bashkim banımla işlemiştir. Hem ben çok destek vermişim. Oldi direktor *enti për urbanizëm*. O projektim etmiştir *shtëpia e mallrave*, bu büyük [bina], onun delosidir [eseridir]. Onun delosidir o yol ciderçe şeye, hastaney o yassi yol, komitet üni.

Ey ama ne zaman tazdik olundi promaşaylar [yalnışlıklar] bule şeyler cetirdi karar yapılsın bi toplantı, millet katılsın hem funksiyonerler hem oraya çağırılınsın autor Partonić. Zabıtların evinde bi büyük sala var idi orda tayin oldi *gjyqtar*, *prokuror* hem *kryesues*. Hepimiz katıldık orda ekspertler, *obični grağani*,

suğeni nasıl idi Arnavutçe *shqyrtimi i gabimeve të planit urbanistik* ne idi cündem sırasında. Kalkti şimdi bu, karıştırm bazen, *paditësi*, ne sudyada napadi edi, ne yapay, nasıl idi...O sıralay yanlışlıklari.

Arkada yaptık bittevi o şemalar, marketler nerde yanlışlık, nerde şey. Fadil Hoxha kolkay süley o yol için ne lazım idi hastaneye dogri var içi yapı nerde idi srediştəsi [merkezi] bu parti şeyin, işlemey kafa gari... Pacolli o, yokse Pacolli var orda daire bilmem hanci parti nedir. Aradi yıkılsın çi sokak olsun, yol olsun bulevar sistemi. Yo oni aradi Bashkim yıkılsın, mani olmasın bulevar biçiminde. Fadil Hoxha kolkay dey nasıl olur oka investicia yapıldı, şey bitirdi. Koluni [kaldırdı] kolkay bu Bashkim nice imiştir, o dediğini dedi bilirdi. Dey “*Shok Fadil, ti ke qenë ushtarë, partizan, komandant i partizanëve. Ti si ushtarë si komandant mundësh mu idhnu, a komandant për urbanizëm unë jam, prandaj nuk vjen parasysh ato që po kërkon*”. Çestirdi tamam.

Uzatmayam a Partonić orda o başladı kırmızılansın, terlesın, zordan dinlerçe kritikaları. Noksanlığı planın. Bitti toplantı oni ne derlar moralno şeyaptık, rezil ettik. Cüsterdik tendencialarını. Bule biraz çıkay çi masus da belçi yaptı bişeyler. Sora yaklaştı bana dey nasıl dey divermeyesınız ne için konuşulacak, biz masus divermedik. Oni cetirdik oraya duysun direkt. Citti Beligrad’a bidaha ayagını atamadi Priştine’ye niçin o yedi ne derlar zapartayı [nasibını aldı] yanlışlıklar için hem kompromit oldi [taviz verdi]. Ama nasıl ise cene o plan idi nice bi başlantı. Sonra Bashkim Fehmiu ve yeni arkitektler korekturalari [düzeltmeleri] kasabanın yapıldı. Sunçani Breg, yapıldı daha kvartlar [semtler] bule çi hiçbişe hiçbişe o başlantı yaptı, yol açtı bule daha plan üzerine Priştine ilerlesın, parlasın. Şimdi burayaka bi çere yeter bana kalsa, çok uzattık. Ne coli sonra...

1967 ne zaman mandati bitirdim. 1969’a ka ceçtim şimdi *këshilli ekzekutiv, izvršno veçe* Kosova’nın orda içi sene mandat. 68-72’sine ka orda da dert sene cene dündüm Priştine Belediye Sosyalist Teşkilatı’nın başkanı. Orda içez bunlar burdan Kosova’dan terif ettilar, ben olam as başkan Sosyalist Teşkilatın Sırbıya Cumhuriyetin, Beligrat’ta. Orda da yari mandat bi yari sene yaptım vazifeyi. Orda bulunurçez cene bunların terifiyle diverem kaç yaşında 44 yaşında federacia şeyinde, nivelinde ben, beni seçtilar General Sekretar.

Dr. Bojan Špicar, Slovenac, *doktor i shkencave* yardımcısı saglık, nasıl deyem *sekretar i bashkësisë vetëqeverisje të shëndetësisë Jugosllavisë*. O işte bulundum yetmiş üç-yetmiş alti senelerinde. Demek çıkay bi üç sene. *Bashkësia, bashkimit, të bashkësive për shëndetësi të republikave dhe krahinave* nedir en yüksek.

Bojan Špicar *doktor i shkencave* Slovenac daha yaşlı idi. Ben onun yardımcısı. Bilhasa Cavtat’ta tutuldi bi toplantı bittevi Yugoslavya’dan delegatları bu teşkilatların. Ün süzi ben verdim orda. İçiyüz kusur çışı ne katılmış idi o toplantıya, orda da hemen hemen dert sene ceçirdim. Orda da başarılar yetiştirdim. Sonunda ne zaman bitti mandat, hem çendim aradım, hep uzak evden, uzak familyadan, trenle cit col, arabalarle cit col. A yaşlarda oldi bayagi, dünem bir an eveli Priştine’ye.

Oldi zaman mandat bitti dündüm Priştine’ye, e şimdi Priştine’de ne olacam? Cene Priştine’de *sekretar i bashkësisë vetëqeverisje për shëndetësisë Kosovës*, aynı meslek veç şimdi başka daha teritoriyada, sade Kosova esnasında. Orda da içi mandat derder sene, seçiz sene. 58 yaşına oldum ve yok hayır 52

yaşında, 58 yaşında olim açan ondan bitey mandatım, Asbaşkan Kosova Parlamentın. E orda da içi sene ceçirdim ve umumi kırk sene üç ay ondokuz cün staj ne yaptım. Tam doldurdum 58 yaşında 31 Aralık 1988'inde penziyaya çıktım.

Penziyadan sonra da oturmam rahat. Ben çok idim bagli Priştine'nin afirmaciasi [tanıtımı] için. İlla Priştine parlasın nice başka kasabalar Yugoslavya'da. Cirmiş idi kafama olalım biz da *velegrad* [büyük kasaba]. O hakta Sarayevo'da tutuldi bi toplanti, ceniş toplanti, *konferencia gradova* Yugoslavya Konferansi kasabaların. Yüz kasaba, yüz kasaba esnasında Priştine da cirmiş idi. O asocion başkanlığında içi mandat ben bulundum Kosova tarafından, Priştine adına. Ve Sarayeva'da ama onun için aldım düşünceleri hem teklifleri eyaletlerden da faktörlerden çi gelecek öyle bi toplanti tutulsun Priştine'de. Priştine'nin afirmaciasi için. Ben kolktum yaptım konuşmay Sarayeva'da. Nezaman duydılar delegatlar frenetik aplaus. E ama şimdi lazım idi hazırlıkları yapmak oka delegat colacak bittevi hertaraftan Yugoslavya'nın. Nerde yeleştireceksık?

Hesap ettik kapasitesini Mitrovica'da, Priştine'de bu en yakın yerlerde hotelleri nerde yerleşecekler. 68'inde toplanti tutuldi ama ben degişmiş idim. Jova Pečenović almış idi devam. Büle çi bütün o çalışmaları, kaymagi aldi benden sonra celen Jova Pečenović bi profesor terbiyeli, kasabali. E o da yürütürdi uzun zaman taçi onun da mandati citti. Oni da yaptım.

Sora banım inicitifim, banım teşvifimle andım eveli içi monografi Priştine için yapıldi. O monografilar idi ambasada Kosova'nın, ambasada Priştine'nin. Çevrildi bikaç lisana İncilisçe, Fransusçe, Türkçe hem onlari dagıdık nezaman colidi misafirlar dışardan. Çok sık sık colurdi delegacialar Kosova'ya. O Kosova'ya özel Priştine'ye ister istemez celirdilar. O delegacialara nice hediye dagıdık o monografilari. Monografyada redakcia, otuz dert en tanılık yazarlar, gazeteciler, artistler katılmıştır, hem politikle meşgul olanlar. Büle çi çok önemli rol oynadi o içi [monografi]. Onlar sebep ve bütün o yazilar ne yazıldı o monografyalarda ben onlari korudum.

Büleçi penziyaya çıkmadan karar cetirdim çendım yapam üçüncü monografi. O üçüncü monografi 2011'inde en defa, ilç defa promisyon oldi ve meydana çıktı beşyüz ekzemplar [tane] saf Arnavut lisanında. Sırpçe, Türkçe yapamadım.

Bişe mecburi madam konuşmak oli, bizim halkımız çok az interesim oldilar bu bu çitap için hem yok çitap için po Priştine için. Arnavut arkadaşlar, bütün radyo televizyonlarda konuşmak yapmışım. Onların inicitiviyle, onların istegiyle. Bunlar birisinin düşmedi aklına ya colsunlar konuşsunlar. Çok hatırım kalmıştır. O bir mesele. Daha ne isteydim deyem, imaj, imaji kasabanın. O bende büyük yük imiştir. Bu son çitabi ne anaym tek çendım şahse fazlasını yapmışım. Ama var idi iş birlikçilerim çi bulundikar yardım ettiler. Belediye, İsa Mustafa nezaman başkan idi vermiştir 2000 euro harcamalar, basılmak için. Ondan vaktiyle teşekkürlerimi bilmişim. Anlayış cüsterdi ve onlara da bi kısmi çitaplari bağışladım belediyeye.

Çok resimler eşçi Priştine'nin peysajlari, eşçi Priştine'nin mühimli obyektleri toplamışım ve çitaba basmışım ama ne noksanlığı çitabın resimler dil ayan. Resimler dil harmonizan ne derlar biri ufak biri büyük, hade çi herbi resmin altında var bi anlatma onunle biraz bu noksanlık yenlikleni, ama banım

istegim idi çi bu monografida daha yeni şeyler katılsın. Deyelim Gırmı için çok az konulmuştır şeyde tekste. İmajı Priştine için çok lazım. Ben hazır ettim arada ama katamadım. Çitap çıktı ben çalıştım bitürli ama sağlık ta kiverdi, kuvvet kiverdi. Onlari da katam çi olsun bi komplet dert degırmı tamam, Priştineyi meydana cüstersın. Ama o noksanlıklarla cene çitap çok ey kabul olmuştur.

Şimdiyeka bakaym bikaç, *revista* nasıl denili Türkçe, [dergilerde] orda anılı çitabım. Tekste hiçbir mana bulunmadi şimdiyeka. Ben bekledim çi gelecek kritikler, halbuçi ügünmek çıktı, saygi verdilar hem o dur son katkım ne çalıştım hayatımda Priştine için kalsın. Ayrice bu yeni celenler, yeni vatandaşlar çi bilmezlar nasıl imiş bi zaman Priştine, cençler nasıl imiş Priştine.

Televizyonu Klan Arnavutluk'un dimi, nezaman cıttım konuşam içi defa orda çıkmışım orda olanlar sardilar başımı bütün cüsterem resimleri, diverem bitakım hatıralari. Onlar bile bilmeydilar neka lazım nasıl imiş Priştine bizaman. Bak o eşçi Priştine'nın var idi cüzellikleri, var idi dirilik, var idi nasıl deyelim çok noksanlıklar ama cene bitakım şeylerle, bi adetlerle. Deyelim Gırmı kaynardi yaz günleri, başlıklar etrafta ne varimiştir sahiplari kolibalarda, müzik, halk oyunlari, eşçi meraklılar ne tutmuşlar aklında eşçi şarkilari daha ceç Yeni Hayat ve Gerçek onlari diriltirdi. Var imiştir Yakup Havaci, ulice, koca adam, o cene bizleri alıştırrırdi bıçak oyunini, kaşıklar oyini, bardak oyunu, folklor grubi, olsun Yeni Hayat olsun Gerçek'te ondan en evvela çıkmıştır. Müzisyen Rasim Sali grupıyla okadar yapmıştır Priştine için ve Kosova için, ayrice Türk halki için çi oni ebedi unutmak lazım dil. Zavali hayatını, ne derlar hayattan ayrıldı çok bi modest biçimde, hiç saygi cüzetmeden ama o idi deyelim Türk şarkilari için bülbüli cemiyetin.

Dördüncü Bölüm

Güçmenlik meselesi neka hatıredabilim 1954'de başladı. Başladı en fena zamanda ne zaman Türk halki da başlanmış idi prosperi etsın. Kasabamızda her bi okulda ayri odalar Türk lisanında Türkçe başladilar yetiştı yeni ügretmenler. Ne yazık çi bu güç meselesi en fazla alsan bakasın Türk halkını agırlatırdi. Okullar başladı sünsün. Perspektiva yok. Çikiş ne? Cene daha iyi Türkiye'ye citmek. Orda iş var. Çalışmak daha kolay. Burda okuli da bitırırsen nereye cidecek? Se başladı başka propagandalar cirdi soğukluk halkımıza. Çok okullar sündi, kapandı. Çok, birkaç, birkaç yok po çok.

Ügretmenler onlar da güçe tutundilar. Güç başlanmadan, daha evelisi, daha eşçi Yugoslavya zamanında burdan teke tuk familyalar üteye ciderdi. Akrebalar, yakınlar ama onun efekti yok idi neka, nice bu son güç. Sonra zulumlar başladı. Yok salte Türk'e po Arnavut milletine umumi. Arandı insanlardan silah, çünçi insanlarda harptan sonra çoği evlerde tutaydilar silah. E şimdi silahlar kullanmasen rejime karşı, insana karşı çıktı bi inicitativa bi aksiyon, toplansın milleten. O toplanmakta aşıldı. Çok insanlardan ne vela yok imiş idi silahi evinde zorlatırdilar. Çoguni hapise aldilar. Başladı tortura. O da en fazla o sebep, tesir etti çi çok bi takım çışı cütüremeydi büle bi davranış. Malını, varlığını brakti, dogum yerini brakti. Biz kolkuştuk çalıştık inantıralım citmesınlar, kalsınlar, sabretsınlar zulumida. Ey ama herçez çendi halına çare aradi.

Şte işte banım en yakın akrebalarım, acom,halam, halamlarım hepsi güç ettiler. İyaz Ramiz, Muharrem Parteş, Mehmet sadini tutturamaym, familyayla bitevi onların unukalari, çocuklari yetişmiş.

Çoguni ne tanamaym, biz kaldık. Biz konuşüdik evde. More biz da cidelim. Citti bitevi, kardaşımle beraber annemle taçi sag idi da o vakıt ta konuşüdik ama nice evelçi ne ciderdilar, yok bu havazda. Kısmet olmadı. Çak İlyaz abey çi bize bi zaman baba oldı ne zaman babasız kaldık, rascele bana açıkladı çi niyeti var citsın. Beledyede, beledye sekretarın dairesinde ras coldum. İlyaz abey celdi vesikalar için. Cirdi içeri açan cürdi beni biraz koçoldı. Dedım “Hade hade abey buyur. Ne var?” “A vala be Şeraf” dey “O vesikalari”. “Ne için?” “Biz” dey “hazır olduk cidelim”. “Hayırlı olsun!” dedım. Hayde o Luka Ulahović sekretar dey “Šta ti je on?” Ma kažem “stric”. “Ma nemoj”. Intervencia yaptı çabuk versınlar buna aramış aldı onları çikti daireden. Orda sefte duym çi onlar hazır olmuş hem hemen cideceklar.A Kapıcık ayırı.

Acı detaylar vardır ozaman. O tren nezaman başlandı gideylar Üsçüp tarafi o cüz yaşları, o kucuşmaklar, o ayrılmaklar. Çok acı şeyler brakmıştır. E ama bitaraftan cidenler ekserisi ütede ey ceçirdi. Parladılar, yürüdilar, en evvela bir misal olarak halam çocugi Selahattin Parteş burda taçi idi manifaktura düçanında çalışıdı. Hem policia manifaktura düçanı. Ütede açtı market Etiler’de. Kardeşi Süleyman daha ufak, ortancısı, o da, o çok yürüdü çok çalıştı, işi için idi ama onun da işledi şansı. Bir arsalar ne var imiş satnalmiş vaktiyle ne zaman güç etmiş. Sebep oldı bi kompaniya ne istemiş yapsın stanlar, yeni yapı, büyük para düşey ve onunle o da meydana çıkay. En ufak kardaşı Kurteş, Aksaray’ın ününde büyük düçanı var imiştir. Ama o en peşin en cençi, en peşin üldi, en sonra üldi Süleyman sonda en ulicesi Selahattin. Selahattin ve Süleyman, Kurteş ta her celmekte Yugoslavya’ya colurdi bize ziyarete. Unutmamiş idilar ama unukalar bunlar, ne bilirlar ne tanarlar, ne ben onları ne onlar beni.

Daha bişe unuttum anlatıram nezaman süledım familya için, bizim familya için. Banım var imiş daha bi ulice kardaşım da. Faik. Şilekler kundracısında çalışırdı işçi, potinlar yapardı. Ben bile çocuk olurçe ciderdım oraya bazı çere ekseri düzledem çivileri hem bakam nasıl işleylar o kundracılar. Düçan imiştir orta yerde Divan Yolun sokagında. Düçan esnasında yakında şadırvan var imiştir. Degırmı şadırvan. Betonle sarılık. Durmaz su orda toplanırdı hem düçancılar kapalı çarşının orda alırdılar su, suvarsınlar düçanı ünde payçlasınlar, süpürsünlar.

Bak şte laf lafi açay. Kapalı çarşıda düçanlar ne var imiştir çok payç tutulurdi. Sokaklar, kaldırımda taşlar her sabah çıraklar temizlerdi, payçlardı, orda sıkamazdı bi şey bulunsun. Büle çi müşteriler ne zaman gelirdilar olsun çüyden, çüyden fazla çarıklarle ya o lastik potinlariyle ama sabahın kolkardın şınlardı payçlıktan. Büle çi tutulurdi ne derlar yüksek bir seviyede.

Daha bişey var paralel sokaklar. Divan Yoli, bubi kazancılar sokagi, kasapliların sokagi üç sokak paralel olarak, hem hande çi yok idi urbanistmani aralarında yardımcı ufak sokaklar yapılırdı. Büle çi komunikacia insanların kolaylaşırdı. Demek oldukça bir plan var idi o vakıt ta. Bunlar daha fazla oryental kasabalardan nice tecrübe Priştine da kullanmıştır. Sokaklar düşenık imiştir taşlarle. En fazla ne derlar, en korunuk Divan Yoli nice başlarsın nerde müzey taçi Şümendefer Yoluna aşarı, bayagi ey tutulurdi düçanın ününde trutuvarlar, ünde reklamlar. Var imiştir kapalı çarşıdan çıkarçe şeye Divan Yoluna hem nerde şadırvan, orda cırış hem çıkış olurdi, esnafların kahve-çaycınicasi var imiştir. O kahve çaycınica ras colurdi baş kütüphane, düçanların karşısında, var imiştir knižara büyük. Sırlar tutardı Boro Toplaović hem Jovan Kostić büyük düçanlar, dolu çitaplarle her bi lisanda aslıca Sırpçe, ne derlar ekserisi ama var imiştir.

Sonra ne zaman konuştuk eglence ceceleri. Eglence cecelerinde deyelim kardeşim sıralı okurdu var imiştir Zabavnik ben cene okurdum Mikamiš, onlar gündüz ve haftalık çıkardı. Bekleyemedik satılabalım çok şeyler orda alıştık, çok şeyler duydum, gazatolar başka. Sinemalar her zaman dolu, başka eglence yok idi nerde. Hem en fazla kavboy filmlerini bakardık. Daha büle aktraktif filmleri nasıl cetirirdilar biyoskopçılar. Varimiştir Branko'nun biyoskobi daha sonra dayim çocuğı da Abdurrahman Şala artis olarak açtı daha bi [anlaşılmay] unionda. Orda da cetirirdi fazla İtalya'dan İtalyan filmlerini. Orda cene sentiment filmler colurdi. Cençler kapuşhane olurdi biletler için ama başka yok nerde.

Akşamları tutulurdi açık bahçelerde eglence ceceleri ya da nasıl derdik *igranka* orda cençler aralarında tanışirdi. Benda orda derim oldukça banım rahmetlimle ilç defa orda tanıştım. Bilmeydik oynayalım baş isla tango, tofoks [fokstrot] bilmemne ama hepsini yendik. Onları da çalıştık, alıştık. Cel zaman cit zaman, aşıklık uzun zaman yapmışık, o çalışirdi ştamparyada ben politikayle meşgul olurçe bazı defa tayin ederdik cizli nerde buluşalım. Ben yetişemeydim toplantıyı bragamaydım zehir olidi cürüşmek. Ama şte bi tatlı hayat varidi. Taçi ne 49'unda sonunda resmen matıçarda evlendik. Alaturka şarkılar muzika, modern; eşçi evde. Aşçeriye komandanti bi Velko varimiştir, onunle tanışmış idim, gazıkay [aşçeri cip] verirdi kullanalım. Bi yigirmi dert saat durma muzika, oyun avlida. Yaptık bi dolaşma kasabayı arabalarle.

Sora daha bişe interesant var imiştir Priştine'nin paytonlar. Paytonlar kullanılırdi çok defa ne zaman sünnet yapılırdi çocuklarda. Muzikayle beraber dolaşmadan bi kolona, yapmadan bi holta bütün kasabada, sora dünerdilar evde, devam adetlere taçi colurdi saati sünnet yapılsın. Sünnet yapılırdi pompez. En fazla alaturka şarkıları, alaturka muzikası; def, darbuka, çeman, klarinet; davul az kullanılırdi, ama davul da bazı defa cirirdi oyuna. E sora, yakınlar, tanışıklar, ziyaret sünnet olan hefteyle hediyeler, bakışlar şte büle.

Ramazana ceceleı cene ayrıce. Çok ceç, cecenın ceç zamana ka sokaklarda cençler buluşurdi, vala çok defa gruplar haykırırdilar çeşit şarkılar. Sora var imiştir adet ceç vakıtta bozaci çıkardı mahalle mahalleye. Ekşi boza ! Biz evlerden ciderdik tencerelerle, kupalarle boza alalım. Salep satılırdi cündüz. Eh şte büle bi hayat interesant başka, başka biçim. Coldimi modern momentleri, o adetler başladı sünsün, unudulsun, bragılsın, normal. Herbi celiş, herbi ilerleme cendi yeniliklerini çalışı afirmisetsın (onaylasın), meydana alsın. Ştebunlar oldukça düşey aklıma banımda düşünürçe ceçmişı nasıl imiştir. Ne diyem fazla?

Göçmenlığı anlattık biraz, bilmem anlatabıldım çok acı detallar ovakit varidi. Soğukluktan mada, sora daha bişey tesir etti çi okullar azaltılı. Meto Bayraktar okulunda Eyüp Safçi, Şaban Maksut Üşçüp'ten celme ama buralı, müdürlük yapardı. Komple seçiz yıllık Meto Bayraktar'da uzun zaman çalışmıştı. E orda bir kısmı ügretmenler meydana olmuştu. Orda büyük ulogasi [rolı]), büyük katımı var imiştir arkadaş Süreya Yusuf'un. O nice bi en ilerlenik, deyem okunukli, tecrübeli lisani alıştıran o dur. Ayrıca sıhatlar, ders sıhatları Yeni Hayat derneğın esnasında tutulurdi ve O o dersleri verirdi. Çoğı ondan bilgi almıştı. Yeni Hayat'ın sekcionları [bölümleri] onun yardımıyle, büyük yardımcıyle etkilenmişir.

A şarkılar hakkında oni anlattım. Rasim Sali'nın üdenmez yaptıkları ve verdikleri cençlere bilgi. Müzisyen bilgilerini. İnteressant neka ise bubi cençlere bakıp o idi daha yaşli. Hiçbir defa dememiştir yoruldu, yapamam, edemem. Her saatta, her dakikta hazır bulunmuştır. Konserler sık sık olurdu. Konserler safi cemiyet yapardı, a ortak programlar Radnički'yle, Rami Sadik'le beraber tutulurdu kasabada.

Akademiyalar olurdu sık sık, katılırdı üç bile Gerçek, daha ceç bile Romların da derneği oldi. Büle çi bu beraberlik, hem işte, hem eglencede, hem çalışmakta cüzel hatıralar hayata brakti.

Ama zamanlar degiştı, rejimler degiştı. Bi ayrılmak hiç lüzumsuz oldi. Bi taraf Sırplar, bi taraf bizler. Olaylar ne zaman başladı protesto 80'lerde, Türk halkı da katıldı ama çok sıkı. Bazı protestolarda birleşidi Türk bayrağı, Türklerin bayrağı hem Arnavutların bayrağı çi cüstermek çi sık bir, ayrı dilsik. Ama milliyetçilik brakti fena ızalar. Ema şte oni da yıktık. Ne zaman kurtulduk bu Miloşeviç'in avanturasi (macerası) battı, başladık yeni rejimi destekleyelim. İlk cünlerinde, o kurtuluş cünlerinde, mitinglerde, toplantılarda korkıyla kullanıldı Türk lisani. Çünçü veç Arnavutçe lazım konuşma, Arnavutçe olsun. Büle çi bir kısmı Türk halkının kaçınıdı o toplantılara. Ama bak, bir kısa zaman içinde 74'ündeçi yapılan kararlar yaklaştırdı bidaha.

Türk halkını da beraber devam etmek, Yeni Hayat'ı düzeltmek, yoluna atmak. Büyük ümitler var idi çi kurtuluştan sora daha cüzel hayat yaşayacaksınız. Masus ben ailemle konuşudık sık çok defa se çok yorulduk, ben masus yok fizik, beyin yorgunluğu yaparçez çeşit vazifeler tecrübesiz. Ne zaman çıkarsık penziyaya, cideceksık istirada, istirahat yapacaksınız daha ey yaşayacaksınız. Bütün bu ümitler suya battı. Kaldık penziyayla on dert euro başlangıçta, daha ceç seksen euro, işte bücün madem fakultetliyim içiyüz otuz euro alim ayda. Bununle bucüni, yarını üfterdik. Çocuklar atıldı işten. Kızım atıldı işten. Kızım çalışıdı radyoda. Erol çalışıdı en büyük mühesesede Eximkos. Ufagi çalışıdı injinyering mühesesesinde. Hepisi işten def oldi zoriyle. Bu Slobodan Miloşeviç'in katkısıyla ve emriyle.

Çok felaçetler baştan ceçirdık. Harbi da yaşadık. Harpta üç ay zarfında bilinmeydi çıkacakmısık yarın sag yokmi. Cece karanlıkta bilmeydik çim kapiyi açacak. Ben, banım hanımım kaldık evde yalnız. Çocuklar, büyük çocuğum ailesiyle, çocuğıyle Makedonya'ya çıktı. Kızım bir gruba radyodan, radyonun insanları teklif ettiler Türkiye'ye çıktı. Ve Türkiyada felaçetleri ceçirdi. Ufagi bir cün evel patlamadan Karadağ'a çıktı.

Darma dagan olduk. Biz kaldık bilmeydik bi bağlantı çimseyle. Daha dogrısı damat, kızımın kocası, damatle eşi yapagici, o da kaldı. Sunčani Breg'de stan var idi. Biz burda evde camlar kapanık, karanlıkta felaçetten kaçalım dedik çikalım cidelim damada. Damat ta yalnız, o da sıkıntidan bilmeydi ne olsun. Kalktık cıttık. Cüç halle yollardan ceçtik. Her yerde harambaşlar. Silahlarla, şeylerle.

Bir cün da telefonlar işleydi, dayım çocuğumun çocuğı, unuka Agron haber edi telefonle. "Şeraf" dey "evi kırdılar". Deym "Yakmasınlar?" "Yok". Yarındası kolkaym tarlalarle, şeylerle yavaşle colim ne olmuş ev. Burda olmuşıdı kır düç. Bu katta, yukarda yapmışlar kahve şporedi brakmışlar yanık. Çi colmaydım sünderem o çendiligiyle yanabilirdi. Aşarçi katta ufagi nerde, sırçalardan ceçemeydin nice kırmışlar camları, şeyleri. O kapıları da dışarı yaptım şeyle, *u na kirsno* direklerle. Bu kapıları dışırcı alim açam o yıkıldı. Burada daha vardır nişan salonun nice basmış tepney atmış bravalari

(çilitleri). Teçmin ettik onlari. Düdüüm ceriye. Merak oldilar. Yolda başladı bombardim NATO'nun. Beriden bi haber çocuklardan. Hiçbi haber kızımdan. Colduk evimize bidaha, coldi damat o da bizimle.

Bunlar dolanıdilar. İçi bir “Šta radite tu?” “Šta radimo?! Sedimo usvoj u kuću!”. “Imate li nekog unutra?” “Nikoga nemam. Udite”. “Cirini”. Mauzerle, maşinkalarle, şeylerle. Karşıda ordu çeçeylar üteye. Mazalah biraz bişe, birden başladilar plačka etsınlar [çalsınlar], taşıylar televizyalari, şeyleri evlerden. Biz hep cürdük. Gepeklere at şeylere. Saçlari kiverılık, bi şallar kafalarında, harambaşlar.

Dayandık. Ceçirdık onlari da ama cene merak çocuklardan haber yok. Beyce autoparlant [iletişim aracı] taraflariyle araştıri bizleri sagmısık. Büyük çocuğum Erol, ütede duymış çi bu tarafını yakmışlar. Aciba diri midırlar? Zulumlar hudutsuz ama Allaha şüçür hepisini ceçirdık. Ama çi büle bişe vaki olur biz hiç zannetmezдық, hiç hesap etmedık. Biraz da iluziya bizim, biz zannetik çi daima devam edecek Tito. Tito'dan sonra cene Tito, halbuçi o hesaplar yanlış çıktı. Yeni çıkartmalar çıktı, yeni rejimler, yeni isla deym çıkartmalar. Ema o unsurlarda da insan mecbur uysun, mecbur dayansın, mecbur sabretsın. Ne deylar biz Kosovalilar alıştık sabredelim. Ama sabretmegın da soni var.

İşte bu sistemimizi da niçin ümit ettik çi çok daha isla olacak on seçiz sene oldi daha dik duramaysık. Hep bi yeni çıkartmalar bi şeyler. Nasıl soni olacak Allah ey etsın. Biz Allaha inanırsık, belçi bu cüçlükleri da, bu yanlış durumlari birzaman düzeltırız ve millet serbest soluk alsın. Daha iyi cünlerde yaşasın. Ben banım için şte ailem cünderdım. Ben da bayagi yaş yaptım. Onu da bilinmez Allahın elinde. Ne olurse mecbur kabul etmek. Size da teşekür ederım çi sezındınız bu hatıralari koruyasınız. Se ben oldukça elimden celerek zannedim çi o çitaple bayagi ey şeyler braktım. Mahsus bu yeni vatandaşlara, mahsus cençlere. Çi onların bilimlari yok nasıl ümir ceçmiş ceçmişte. Neler olmuş ceçmişte. Çok şeyler oldi. Eh şte bi takım parçalari o ceçmişlerden çalıştım anam, sezintirem ve bir türlü çizem. Kalsın yeni cenerasyonlara. Bukadar.